

KÜRESEL CİHAD

Irak, Suriye, Yemen, Nijerya, Çeçenistan, Afganistan, Pakistan, Özbekistan ve eklenebilecek başka ülkelerde şeriat devleti için Allah yolunda savaş küresel özellik kazanmış durumdadır. Sayılabilecek ülkelere Batı ülkelerinde gizli ya da açık olarak bulunan Selefi güçleri de eklemek gerekir. El Kaide ve değişik ülkelerde farklı adlar taşıyan kolları, Taliban, İslam Devleti (İD), Boko Haram, El Nusra ve eklenebilecek başka örgüt isimleriyle oluşan geniş bir yelpaze karşısındayız. Bu yazıda bu örgütlerin hangi boşluğu doldurdıkları, savaşa getirdikleri yenilikler ve çok sayıda ülkeden nasıl militan kazanabildikleri üzerinde durulacaktır.

Bu örgütlerin –aralarında farklılıklar bulunmakla birlikte- temsil ettikleri İslam anlayışının “gerçek İslam” olmadığı saptaması açıklayıcı değildir ve küresel düzeydeki bir olguyu görmezlikten gelmek çabasıdır. Bütün büyük anlatılar gibi İslam da çok sayıda yoruma açıktır. Kutsal Kitap metin olarak değişmez ancak aynı metin farklı dönemlerde ve farklı güçler tarafından çok farklı yorumlanabilir. Dinde reform da aynı yolu izler; metin değişmez, yorum değişir. Cihadçı örgütler arasında bile aynı metnin farklı yorumları söz konusudur. Bunlardan hangisinin “gerçek” olduğu yorumcuya göre değişir.

Küresel cihad konusunda bilginin önemine dikkat çekilmesi gerekir. Teori, bilgiden hareket etmek zorundadır; bilgiyle sınırlı kalmaz, bilgiyi yorumlar ve bilgiden bilgi üretir ancak her durumda çıkış noktası bilgi olmak zorundadır.

Cihadçıların kökenleri, bir bölümünün nasıl Selefi olduğu, neden devam ettikleri ya da bıraktıkları, canlı bombaları harekete geçiren motifler hakkında yapılan araştırmalar incelenmeden “teori” oluşturmaya kalkmak yanıltıcıdır. Bu tür “teoriler” gerçeğe yaklaşmak için değil, değişik grupların dönemsel amaçlarına hizmet için oluşturulur.

Cihad içinde yer aldığı döneme göre şekillenir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı sırasında özellikle İngilizlere karşı cihad ilan etmiş olması gibi yeni değildir, ancak yaygınlığı, örgütlenme, çalışma tarzı ve teoride öne çıkan unsurları döneme göre değişir.

Küresel cihad yeni tür bir başkaldırı olarak görülebilir. Mevcut dünya düzerine karşı farklı bir düzenin kurulmasını amaçlayan bir başkaldırı hareketi... İsyanların sadece ilerici olacağını düşünmek doğru değildir. 1979 İran devrimi, tarihte geleceği değil de geçmişi yücelten bir devrim olarak iltir. Cihad'ın amacı da yeni bir geleceğin kurulması değil, insanlığın mutlu olduğuna inanılan islamın ilk döneminin yeniden hayata geçirilmesidir. Eskinin bugüne taşınmasıdır. Burada değişik cihadçı örgütler arasında yorum farklılıkları bulunmakla birlikte yaklaşık 1400 yıl öncesinin insanlık için daha iyi bir düzen anlamına geldiği konusunda fikir birliği vardır.

Böyle bir başkaldırının ortaya çıkabilmesi için diğer alternatiflerin gücünü kaybetmesi gerekiyordu; bunlar milliyetçilik ve marksizmdir. İslam dünyasında 1960-90 döneminde ikisinin değişik bileşkeleri varolmuştur.

Filistin'deki hareket laik ve milliyetçiydi; ek olarak ABD tarafından desteklenen İsrail'e karşı SSCB'ye yakındı. Mısır'da Nasır rejimi, Suriye ve Irak'taki Baasçı rejimler de benzer özellikler taşıyordu.

SSCB'nin çözülerek ortadan kalkması, Mısır başta olmak üzere Arap ülkelerindeki sol milliyetçi rejimlerin ülkenin gelişmesi konusunda oldukça sınırlı kalan başarıları, baskıcı ve rüşvetçi rejimlerin ortaya çıkması, islamcı muhalefetin gelişme yolunu açtı. Bu muhalefetin ortak özelliği, şariat devletinin kurulmasını amaç olarak benimsemeleridir. Bu ortak amaç örgütler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaz ve tümünün Selefi olmasını da gerektirmez. Arap dünyasında en örgütlü islamcı akım sayılabilecek Mısır'daki Müslüman Kardeşler, yasak oldukları dönemde bile toplumda önemli örgütlenmeye sahipken, silahlı eylem yapılması geri plandaydı. Aynı örgüt Suriye'de silahlı mücadeleyi seçmişti. Filistin'deki kardeş örgüt sayılan Hamas'ın silahlı eylemi bu ülkedeki iç çatışmalar ve İsrail ile sınırlıydı. İD, Batı ülkelerinde eylem yapmazken; El Kaide'nin asıl hedefi bu ülkelerdir. Bu örgütler arasında bazen silahlı çatışmaya kadar da varabilen rekabet söz konusudur.

CİHADÇILAR VE SİLAHLI MÜCADELE

Paris'teki Charlie Hebdo saldırısı silahlı mücadele yürüten islamcı örgütlerin eylem anlayışına dikkat çekti; önüne çıkan herkesi öldüren ve ölmekten de çekinmeyen eylem anlayışı...

“Onlar yaşamayı seviyorlar, biz ölümü...” sözleri bu eylem anlayışını iyi tanımlar.

Bu anlayış 1980'li yılların başlarında Beyrut'ta bulunan ABD ve Fransız ordusu garnizonlarına bomba yüklü kamyonlarla yapılan saldırılardan beri ya da yaklaşık otuz yıldır hayata geçmektedir. Kimisi bölgesel kimisi küresel düzeyde eylem yapan cihadçı örgütlerin silahlı mücadeleye getirdikleri farklı bir üslup vardır. Siyasi muhalefetlerini silahlı olarak yürüten örgütlerin tarihinde dönemlere göre değişen farklı üsluplar bulunur. Burada 1960-70'li yılların sol silahlı muhalefetiyle silahlı cihatçılık arasındaki benzerlikten söz edilebilir.

1968 hareketi çok sayıda silahlı mücadele hareketinin gelişme zeminini hazırladı. Bu hareket oluştu, parçalandı ve bir bölümü silahlı mücadeleyi seçti. Benzer bir şekilde alternatif muhalefet akımlarının zayıflaması sonucu İslamcılığın yükselmesi cihatçılığın da zeminini hazırladı. Bir bölüm islamcı cihada ve bunun silahlı olarak yürütülen çeşidine yöneldiler.

Silahlı sol hareketlerin gelişme çizgisi sürekli olarak değişen üslupları içerir.

Devrim için şartların olgunlaşmasını beklemek gerekli değildir, silahlı eylem bu olgunlaşmayı hızlandırabilir (Castro-Guevara) bunlardan bir tanesidir. Vietkong ise halk savaşında amaca ulaşmak için yüksek kayıpları göze almak olarak adlandırılabilir ve ABD genelkurmayı tarafından şaşkınlıkla karşılanan bir tarz geliştirmişti. 1968 başındaki Tet saldırısında Vietkong ağır kayıp vermesine karşın savaşta inisiyatifi ele geçirecekti.

Cihadçı örgütler ise, daha önce farklı islamcı örgütler tarafından da kullanılan “canlı bomba”yı (intihar eylemcisi de deniliyor) yaygın olarak kullandılar. Eylemci ya da eylemciler bombalı kemerle ya da patlayıcı yüklü arabayla belirlenen yere gidip kendilerini ve belirlenen hedefi havaya uçururlar. Bu hedef genellikle karşı tarafta yer alan bir insan grubudur.

Ucuz ve kolay bir eylemdir çünkü eylemi yapmaktan daha zor olan eylemcinin geri çekilmesi ve gizlenmesi gibi sorunlar yoktur; eylemcinin hayatı eylemle birlikte sona erecektir. Kişiyi böyle bir eyleme sokabilmek için güçlü bir grup psikolojisinin varlığı yetmez, gideceği yerde ya da “öteki dünya”da da kendisini iyi bir hayatın beklediğine kesin olarak inanmış olması gerekir. İster istemez Alamut Kalesi ve Hasan Sabbah’ı düşünüyorsunuz. Ölümüne eyleme giren fedailerini şöyle yetiştirirdi: Fedaiye esrar içirilir ve uyutulur; uyandığında güzel bir yerdedir. Sular akmakta, kızların birisi gelip birisi gitmektedir. Burasının ölünce geleceği cennet olduğunu anlatırlar. Uykusu gelince uyur ve daha sonra gerçek dünyaya döner. Kim tutar artık bu fedaiyi! Ölünce gideceği yeri görmüştür nasıl olsa...

Canlı bombalar bir şekilde buna inandırılırlar; bazen ailenin etkisiyle, dini eğitim yoluyla, bazen da örgütteki genel eğitim ve grup psikolojisinin etkisiyle... Ek olarak, geride kalanlar yoksul iseler, örgüt onlara yardım edeceğine söz verir. Filistin’de Hamas canlı bomba eyleminde hayatını kaybeden kişinin ailesine yardım eder; bunu anlayan İsrail de o ailenin oturduğu evi yıkar...

Kişinin hayatını ortaya koyarak yaptığı eylemin kendisine, ailesine, örgütüne ve arkadaşlarına getirisi vardır.

İD VE 1968

Çok sayıda cihadçı örgüt canlı bomba kullanmakla birlikte (11 Eylül’de İkiz Kuleler’e uçakla saldıranlar da bu kategoride ele alınabilir), cihadçı örgütler arasında İD’nin ayrı bir yeri bulunuyor. Oliver Roy’un da aralarında bulunduğu değişik İslam bilimcilerinin İD’nin yükselmesiyle 1968 arasında paralellik kurmaları üzerinde dikkatle durmak gerekir.

Görünürde İD ile 68 hareketi arasında herhangi bir yakınlık bulunmuyor. 68’liler geleceğe bakıyorlardı, İD ise geçmişe... Savundukları görüşler de son derece farklıdır hatta

zıttır denilebilir. Buna rağmen önemli benzerlikleri de bulunuyor.

Birincisi: İD'nin bir isyan hareketi olarak değerlendirilmesi şaşırtıcı gelebilir ama yanlış değildir. İsyân için gerekçenin bol olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Gerekçeyi yoksullukla sınırlı görmemek gerekir. Geçmişten örneklenecek olursa, 68'in en önemli nedeni yoksulluk değil, özgürlük talebiydi. Başka bir dünya isteği günümüzde de kendisini hissettiriyor ve bunun 68'dekine benzemesi gerekmiyor.

Berna Moran'ın anılarını anlattığı kitabındaki bir belirleme değişik dönemlerdeki isyanları anlamak için önemlidir: "İçimde büyük bir tepki vardı, bu da beni marksizme götürdü."

Burada sıra önemlidir: önce marksizmi öğrenmek, sonra isyan değil; tersi geçerlidir. Marksizmin dünya çapında altın yıllarıdır; başka bir dünya isteyen, şu veya bu nedenle isyana yönelen insanlar kolayca marksist örgütlere giderler. O yıllarda isyan denilince o örgütler akla gelirdi.

1990 sonrasında milliyetçi ve marksist örgütler –Ortadoğu'daki Müslüman dünyasında da- zayıfladılar ve kendi anlayışı uyarınca mücadele yürüten cihadçı örgütler öne çıktılar.

Değişik Avrupa ülkelerinden İD'ye katılanların geçmişi incelendiğinde, bu insanların sıkı dini eğitim almamış ve hatta hayatlarının büyük bölümünde dinle pek ilişkisi olmamış insanlar oldukları görülüyor. Örgütler, düşünceler, talepler çok farklı olmakla birlikte mücadeleye katılma mekanizması 68'dekiyle benzerlik gösteriyor: insanlar önce Müslümanlığın belirli bir yorumunu öğrenip sonra İD'ye katılmıyor; önce ilgi duyuluyor, yakınlaşıyor, sonra öğreniliyor. İD'ye "protesto hareketi" de denilmesi bu nedenledir. Almanya'da Naziler de 1920'li yıllardaki yükseliş dönemlerinde kendilerini alternatif bir hareket, protesto hareketi olarak sunarlardı.

İkincisi: 68'lilerin özgün bir giyim tarzı vardı. Uzun saç dünyada çapında genel bir eğilim olmakla birlikte, bizde parka ve postal da vardı. İD'lilerin de özgün bir giyim tarzı bulunuyor; tümüyle siyah giyinmek.

Hatırlanacak olursa o yıllarda 68'lilerin topluma uymayan davranışları (kızılı-erkekli

dolaşmak, eğlenmek, garip karşılanan müzikler dinlemek gibi) sürekli olarak basında konu olurdu.

68'den farklı olarak İD basında haber olmayı bilinçli olarak tercih ediyor. Okur, İD'nin uyguladığı vahşetin nedenini merak edecektir. İnsanları yakarak, boğazlayarak, yüksek binalardan atarak öldürmek gibi uygulamalarını videoya alıyor, bunlar internet üzerinden yayılıyor ve gazetelerde de haber oluyor.

Bu uygulama bilinçlidir çünkü İD bu sayede önemli haber olmayı hedefliyor ve bunu da başarıyor. Rehineyi öldürürseniz bunda ilgi çekecek herhangi bir yan yoktur. Bugüne kadar savaş bölgelerinde çok sayıda kişi para ya da değişik taleplerin yerine getirilmesi amacıyla kaçırdı ve bir bölümü de öldürüldü. Bu tür öldürmeler medyada kısa haber olarak geçilir. Vahşet içeren öldürmeler ise büyük haber olur ve İD'nin amacı da budur.

ÜVEY KARDEŞ ÖRGÜTLER

Le Monde Diplomatique'in Şubat 2015 nüshasında El Kaide ile İD'yi karşılaştıran bir yazı yayınlandı. Yazı, ikincisinin birincisinin etki alanını azaltarak yerini almaya başlamasının nedenlerini açıklıyor. Her ikisi de bütün dünyayı kaplayacak şeriat devleti kurmayı amaçlayan küresel örgütler sayılıyor ama bu durum aralarında yapısal farklılıklar bulunmasını engellemiyor.

El Kaide değişik ülkelerde aralıklı olarak ses getirici eylemler gerçekleştiriyor ama örgütlenme yapmıyor. Küçük hücreler halinde örgütlü ve bunların önemli bölümü de gizlilik içinde çalışıyor. İnsanların sempati bile duysalar az çok büyük sayılar halinde bu örgüte katılmaları mümkün değil.

İD ise tersine önemli oranda açık çalışıyor. Camileri, dernekleri ve yayınevleri bulunuyor. Bunlar İD adını kullanmasalar bile bu örgütle bir şekilde bağlantılı oldukları biliniyor. Selefilikten uzak başka camileri de kullanıyor ve buralardan militan topluyor.

Suriye ve Irak'taki cihadçı örgütlerde savaşmak amacıyla 80 ülkeden yaklaşık 20 bin kişinin geldiği tahmin ediliyor. El Kaide'nin bu kadar geniş bir çevreden militan toplama gücü bulunmuyor. İD'ye katılanlarla ilgili olarak yapılan araştırmalara göre (Der Spiegel'in Ocak ve Şubat 2015'te çıkan nüshalarında bu yazılar bulunabilir) örgüte katılanlar arasında Müslüman olmayanlar ve kadınlar da var. (İD kadın tugayı kuracağını açıklamıştı ama anlaşılan gerçekleşmedi.)

Katılım şöyle gerçekleşiyor: kişi Müslüman ise Selefi bir çevreyle bağlantıya geçiyor ve ilk ideolojik eğitimini alıyor. Konuyu inceleyen bütün yazarlar hemen her ülkede var olan küçük Selefi çevrelerin özellikle Müslümanların radikalleşmesinde büyük önem taşıdığını vurguluyorlar.

Müslüman olmayanlar da büyük oranda medya yoluyla etkileniyorlar ve bu çevreyi buluyorlar. Kadınlar ise genellikle kutsal bir dava için savaştığına inandıkları erkeklerle evlenmek amacıyla İD'ye katılıyorlar. Savaşmayı seçen kadınlar da bulunuyor.

İD, El Kaide'den farklı olarak belirli ve geniş bir bölgede açık olarak etkin durumda ve burada devlet yapılanması kuruyor. Petrol satışından ve fidyecilikten kaynaklanan büyük gelir kaynakları bulunuyor.

İD'nin küresel cihada bir numaralı aktör durumuna gelmesini sağlayan bir başka faktör de yeni savaş ile olan ilişkisidir.

YENİ SAVAŞ VE CİHAD

Cihadın özgün özellikleri bulunmasına karşın, ilk kez Mary Kaldor tarafından yeni savaş olarak da adlandırılan olgunun genel çerçevesinin dışında değildir.

Kaldor, Yugoslavya iç savaşında rakip grupların davranışlarını inceleyerek bu kavrama ulaşmıştı. Sırp, Hırvat, Arnavut vd. gibi rakip gruplar birbirleriyle savaşırken şimdiye kadar rastlanmayan türden ilişkiler geliştiriyordu. Savaş aynı zamanda bir geçim tarzıydı. Yüce bir ideal için savaşılırken mümkün olan her yoldan gelir temin etmek de unutulmuyordu. Bunun başlıca iki yolu fidyecilik ve uyuşturucu da dahil olmak üzere kaçakçılıktı. Kaldor, rakip grupların birbirinin kazancını sabote etmemeye dikkat ettiğini de gözlemlemişti. Başka bir deyişle, kimse diğerinin ekmeğiyle oynamıyordu. Savaşmak ve birbirini öldürmekle ekonomik kazanç konusu birbirinden ayrılmıştı. İlkinde düşman olanlar ikincisinde dost olabiliyor, gerektiğinde geliri de paylaşabiliyordu.

Savaşta rakip gruplar arasındaki ilişkide paranın oynadığı rol konusundaki gazete haberleri aydınlatıcıdır.

Afganistan'da bazı ABD askerleri El Kaide militanlarına silah satmaktadır. Bu davranış normal karşılanmalıdır çünkü ABD askerleri orduya genellikle iyi para kazanmak için katılırlar. Gizlice silah satmak da geliri artırmanın bir yoludur, yakalanmamak şartıyla tabii...

Basına yansıyan ikinci örnek Suriye'den... Suriye'de bir süre kalan Frankfurter Allgemeine Zeitung muhabiri, savaşta hükümet askerlerinin isyancılara silah kiraladığını yazmıştı. Tek şart, silahın kiraya verilen bölgede kullanılmamasıydı.

Kiralama ilişkisi taraflar arasında yakın ilişkiyi gerektirir ve bu da karşılıklı çıkara dayanan gelir etmenin başka bir yoludur.

Afrika ülkelerinde de çok sayıda savaş yaşanıyor ve bunların önemli bölümü basında yer almıyor. İç savaş yaşanan her ülkedeki karakteristik durum, hükümet güçlerinin yanında onunla birlikte ya da ona karşı olan çok sayıda başka gücün varlığıdır. Bunların bir bölümünü çete olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Görünürde inanılan bir amaç için savaşılıyor olmakla birlikte asıl istek sınırlı bir alanda da olsa güç ve paradır.

İD bunların ikisini de militanlarına sağlayarak yeni savaşın başlıca gereklerini yerine getirmektedir. Örgüt militanlarına iyi ödeme yapılıyor. Birleşmiş Milletler'in İD'ye karşı mücadelede örgütün gelir kaynaklarının kurutulmasına öncelik vermesi bu nedenledir.

Paris ya da Brüksel'in kenar semtlerinde isimsiz bir kişi olarak yaşarken ya da herhangi bir Arap yerleşim biriminde büyümüşken, bir esirin boğazlanmasında görev alarak dünya çapında kişi olmak... Güç isteği bundan daha iyi tatmin edilebilir mi? Videolarda infazı yapan kişinin istekli davranması da bunu göstermiyor mu?

SONUÇ

İD ve küresel cihadın diğer örnekleri konuya basit yaklaşımların geçerli olmadığını gösteriyor. Analiz her konuda olduğu gibi bu konuda da bilgi temelinde yapılmalıdır. 80 ülkeden yirmi bin kişi Suriye ve Irak'taki cihadçı örgütlere nasıl katıldı sorusu, "emperyalizmin rolü" ile açıklanamaz. Bu rol var ama mevcut durum bu rolü fazlasıyla aşan özelliklere sahiptir.

Cihadçı örgütlerin gelişmesinde tipik bir çizgi bulunuyor: daha sonra düşman olunacak güçle işbirliği yapmak, bu süre içinde güçlenmek ve savaşın yönünü değiştirmek...

1979'da Kızıl Ordu Afganistan'a girdiğinde Mücahitler küçük bir gruptu. ABD'nin desteğiyle Kızıl Ordu'ya karşı mücadelede güçlendiler, buradan Taliban ve El Kaide doğdu.

Laik ve sola eğilimli Filistin Kurtuluş Örgütü'nü parçalamak için İsrail dinci yapıya sahip Hamas'ı destekledi ve bölünmeyi de başardı. Ardından Hamas, İsrail'e karşı dönecekti.

Keza ABD'nin Irak işgali olmasaydı, İD de olmazdı. Burada dikkat edilmesi gereken, ikincisini birincisinin zorunlu sonucu olarak görmemektir. İD'nin doğması ve gelişmesi için uygun koşulların bulunmasıyla, bu örgütün güçlü olarak var olması arasında aşılması gereken uzun bir yol bulunuyor. Örgüt, liderlik ve ek koşullar olmadan bu yol aşılamaz. Bölgede solun güçlü olduğu bir dönemde İD ortaya bile çıkamazdı ya da önemsiz bir örgüt olarak kalırdı.

Reel sosyalist ülkelere karşı geliştirilen Yeşil Kuşak'ın aynı zamanda 1979 İran devrimini de hedef aldığı unutulmamalıdır. Cihadçı örgütlerin ortak özelliklerinden bir tanesi de İran karşıtlığıdır. Karşıt olmalarına rağmen bu devrim olmasaydı, 1400 yıl öncesine dönüş özlemini savunan örgütler de bu kadar güçlenemezdi.

80 ülkeden yirmi bin insanı Suriye ve Irak'taki savaşa getirmek, ne kadar güçlü olursa olsun hiçbir devletin başaracağı iş değildir. İletişim teknolojisindeki büyük gelişme, uluslar arası göçün ulaştığı düzey, diasporalardaki örgütlülük gibi önemli unsurlar dikkate alınmadan verilecek cevaplar basit olur. Bu basitliğin yaygınlık kazanmada avantaj sağlaması da mümkündür. Nitekim İD de karmakarışık bir dünyaya basit cevaplar getiriyor ve ideolojik eğitimi de bu temelde şekillendiriyor.

Fransa'da doğmuş, anadili Fransızca olan, bu ülkede sosyalizasyon yaşamış, çok sayıda Arap kökenli gibi kendisini Fransız sayan iki kişinin Yemen'deki El Kaide'de askeri eğitim görmesi ve Charlie Hebdo eylemini gerçekleştirmesi eskiden teorik olarak bile düşünülemezdi; ama o eskidendi...

Bu yazı **düşünbil** dergisinin Mart-Nisan sayısında yayınlandı. Türkiye'deki okurlara bu dergiyi satın almalarını tavsiye ederim. Dergi dağıtımda olduğu için çok yerde bulunabiliyor. Bulamazsanız bulunduğunuz ilde nerede satıldığını **düşünbil** adresindeki listeden öğrenebilirsiniz.

